
NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

A diaszpóra-politika növekvő jelentősége

Adamson, Fiona B.: The Growing Importance of Diaspora Politics = Current History, November 2016, 291–297. p.

Manapság az egész világon jelen van a diaszpóra-politika, ami nem más, mint egy olyan politikai elköteleződés megnyilvánulása, amely egy adott ország választópolgárait egy másik vélt vagy valós „hazával” kapcsolja össze. A szerző arra keresi a választ, hogy miért nőtt meg mostanában a diaszpórák jelentősége: megkönyékezik őket a politikusok, a Világbank és más nemzetközi szervezetek üdvözlik a létezésüket, és egyre nagyobb befolyással bíró globális tényezőknek tekintik őket.

A válasz részben a globalizációhoz köthető változásokkal függ össze. Ugyanazok az erők, amelyek a nemzetközi migrációt felerősítették – a világgazdaság strukturális átalakulása, a világ konnektivitása és a jobb élet utáni vágy –, az országhatárokon átnyúló, diaszpórákkal kapcsolatos politikai szerepvállalást is megkönnyítették. Az új kommunikációs technológiák és a globális média lehetővé tették, hogy a világban szétszórta élő népcsoportok valós időben vegyenek részt a transznacionális politikában. Ennek köszönhetően képessé váltak arra, hogy befolyásolják a politikai eseményeket – olyannyira, hogy ez már a kormányok, politikai pártok és civil szervezetek érdeklődését is felkeltette. A diaszpóra hálózatok elősegíthetik az erőforrások, a készségek, a gondolatok és a befolyás határokon átívelő utazását, márpedig ez politikai hatalmat is ad a kezükbe.

Ugyanakkor a diaszpóra-politika alapvető jellemzői nem sokat változtak az évszázadok során. A 19. század végén és a 20. század elején az Egyesült Államokban rengeteg bevándorló ápolt szoros kapcsolatot

eredeti hazájával, küldött haza pénzt vagy vett részt az óhaza politikai mozgalmában. Amit ma diaszpóra-politikának tartunk, azt régebben bevándorlási vagy etnikai politikának, etnikai lobbizásnak vagy küllhoni politikának hívták. Az USA-ban a kubai amerikai, ír amerikai és lengyel amerikai szervezetek mindig is részt vettek az USA belpolitikájának alakításában, érdekvédelmi csoportokat alakítottak, és lobbiztak saját közösségükért, illetve az óhazával kapcsolatos ügyekért. Ami megváltozott, az tulajdonképpen nem más, mint az a fogalmi keret, amelyben értelmezzük az efféle politizálást, illetve hogy mindez hogyan lép kölcsönhatásba a globalizáció egyéb tényezőivel.

Ilyenkor mindig felmerül a kérdés, hogy mi is az a diaszpóra. Régebben a diaszpóra definíciójának fontos kritériuma volt a szülőföldről való elüldöztetés és a száműzetéshez kapcsolódó trauma (ld. zsidó vagy örmény diaszpóra). Manapság azonban kiszélesedett ez a fogalom, és bármely transznacionális csoportot jelölhet, amely valamely nemzeti vagy etnikai kollektív identitást tart fenn azért, hogy tagjai szoros kapcsolatot ápolnak egymással és vélt vagy valós óhazájukkal. Robin Cohen az alábbi kategóriákba sorolja a diaszpórákat: „áldozati” (pl. zsidó, örmény), „kereskedelmi” (pl. kínai, libanoni), „birodalmi” (pl. brit) és „munkavégző” (pl. adósrabszolga indiaiak). Mások „konfliktusok által generált” vagy „menekült” diaszpórákról beszélnek (pl. tamilok, szírek).

Ugyanakkor az efféle kategorizálás leegyszerűsíti a helyzetet, hiszen azt feltételezi, hogy a diaszpórák homogén csoportokat alkotnak. Azt is figyelmen kívül hagyja, hogy a népesség szétszóródása gyakran vegyes migrációtípusok és motivációk mentén történik. Így például a ma Európában élő török, illetve kurd származású népesség egy része államilag támogatott migráció során érkezett munkavégzés céljából, míg mások családgyejesítéssel, politikai száműzetés miatt vagy illegális bevándorlóként jöttek. Az is előfordul, hogy úgy alakul ki egy diaszpóra, hogy nem a lakosság lépi át az országhatárt, hanem az országhatár „lépi át” őket, azaz amikor egy birodalom felbomlik, és belőle új államok születnek. Ráadásul az egyének azonosulása egy-egy etnikai, nemzeti vagy vallási csoporttal meglehetősen szubjektív, térben és időben is változhat. Nem minden bevándorló tart fenn szoros kapcsolatot azzal a hellyel, amit maga mögött hagyott, mások pedig olyan vélt vagy valós óhazához

kötődnek érzelmileg vagy politikailag, ahol saját maguk egy percig sem éltek (csak a felmenőik).

A fentiekből kifolyólag a diaszpóra definiálásánál sokkal érdekesebb kérdés az, hogy hogyan kapcsolódik a diaszpóra eszméjéhez a politika. Mikor kerül elő a diaszpóra kategóriája, és mikor válik ez politikai szempontból relevánssá? Ez azért is fontos kérdés, mert számos esetben egy-egy politikai fordulat mintegy „felébreszti” a diaszpórát, vagy éppen ellenkezőleg, hibernálja azt. A 2011-es arab tavasz például hirtelen heves politikai szerepvállalásra késztetett olyan populációkat, amelyeknek volt ugyan valamiféle kötődésük Egyiptomhoz, Tunéziához vagy Líbiához, de korábban nem tekintették magukat diaszpóranak.

A diaszpóra-politika csak a hatalom és az érdekek tágabb összefüggésében értelmezhető. Ezek magukban foglalhatják az óhaza politikai folyamatait, de az újhaza politikáját is, a szélesebb geopolitikai környezetet (a nemzetközi szervezetek vagy harmadik államok érdekeit is beleértve), valamint a diaszpórán belüli politikát. A diaszpórára való hivatkozás számos személynek vagy szervezetnek kapóra jöhet politikai szempontból. Ha valaki a diaszpóra nevében nyilatkozik, úgy tűnhet, hogy fontos szavazói csoportot képvisel. Politikai körökbe juthat be, hozzáférhet bizonyos erőforrásokhoz és hálózatokhoz lakóhelyén és „óhazájában” is. A diaszpóra-politika tehát sokszor legalább annyira szól arról, aki a diaszpóra nevében felszólal, mint magukról a politikai követelésekről. Bizonyos esetekben heves csatározás folyhat azzal kapcsolatban, hogy kié legyen a diaszpóra legitim szószólójának szerepe, nem ritkán az óhazából hozott politikai törésvonalak mentén. Egy jól beágyazódott személy, aki azt állítja magáról, hogy a diaszpórák érdekeit képviseli, a megfelelő körülmények között aránytalanul nagy befolyásra tehet szert. Ahmed Kalabi például, aki megalapította az Iraki Nemzeti Kongresszus nevű ellenzéki csoportot az 1990-es években és közeli kapcsolatot ápol az amerikai kormány neokonzervatív tagjaival, kulcsszerepet játszott az Irak 2003-as lerohanásához vezető folyamatban. Mivel azt állította magáról, hogy a diaszpórában élő irakiak akaratát képviseli, segített Szaddam Husszein rezsimjének megdöntését legitimizálni.

Mindezek fényében nem meglepő, hogy egyre több állam igyekszik politikai előnyt kovácsolni saját diaszpójából. A globalizált világ-

ban ez újabb hatalomhoz és befolyáshoz juttatja az államokat, amely ráadásul túlnyúlik a nemzet fizikai határain. Jóllehet, régebben esetleg elzárkóztak a nemzeti diaszpóráktól vagy nem vettek róluk tudomást, az állami szereplők most már potenciális bevételi és befektetési forrásként tekintenek rájuk, vagy olyan lobbi-csoportokként, amelyek saját lakóhelyükön az óhaza érdekeit képviselhetik, és megkönnyíthetik például a kétoldalú kereskedelmi szerződések tető alá hozását. A hivatalos diaszpóra-politika odáig is kiterjedhet, hogy külön minisztériumot vagy egyéb képviseleti szervet állítanak fel a diaszpóra kedvéért. Franciaország például 2010-ben tizenegy tengerentúli választókerületet hozott létre, és így a francia „expat”-ek saját képviselőiket küldhetik a Nemzetgyűlésbe. A kettős állampolgárság és a közvetlen befektetési lehetőségek biztosításával az államok „megcsapolhatják” a transznacionális politikai közösségek erőforrásait és társadalmi tőkéjét. A Világbank és a Nemzetközi Migrációs Szervezet a globális gazdasági növekedés fontos tényezőiként tekint a diaszpórákra. India, Mexikó és más országok a fizetések hazautalását ösztönző politikákat léptettek életbe, és ebből a pénzből fejlesztési projekteket támogatnak. Egy mozgósított diaszpóra a nemzet érdekeinek külföldi képviselése szempontjából is hasznos lehet. Az American Israel Public Affairs Committee nevű amerikai zsidó szervezetet például a hatékony lobbi-csoport sikeres modelljeként tartják számon. De ahogy az óhaza kinyújthatja kezét tengerentúli diaszpórája felé a saját hatalma kiterjesztése érdekében, a diaszpóra-csoportok lakhelyül szolgáló országok kormányai is a saját javukra fordíthatják ezeket a transznacionális kapcsolatokat. Fejlesztési ügynökségeket hozhatnak létre a hazai diaszpóra-csoportok bevonásával, hogy különböző befektetési, jótékonyági vagy fejlesztési projektekből együttműködjenek.

A diaszpóra-politikában sok lehetőség rejlik, de megvan az árnyoldala is. Keskeny mezsgye húzódik közöttük, hogy egy kormány keblére öleli a diaszpórát, vagy anyagi hasznot húz belőle. Az államok arra is használhatják a diaszpórát, hogy szemmel tartsák külföldön élő állampolgáraikat, és elnyomják a külföldön működő ellenzéki csoportokat. A digitális média korában az állami elnyomás is átlépheti a nemzeti határokat. A diaszpórával való kapcsolatok felmelegítése úgy is értelmezhető, hogy az óhazák be akarnak avatkozni más nemzetek belpoliti-

kai életébe. Emellett szakadék támadhat a diaszpóra szószólói által han- goztatott politikai követelések és az általuk képviseltek tényleges vágyai között (ld. az iraki diaszpóra-csoportok tevékenykedése az USA-ban Irak megszállása előtt).

A diaszpóra-politika egyes formáit nem állami szereplők is kihasználhatják. A nacionalista és szeparatista mozgalmak gyakran így szereznek anyagi és politikai támogatást az ügyüknek. A Koszovói Felszabadítási Hadsereg például jelentős összeget gyűjtött össze külföldről az 1990-es években a „Hív a Haza” Alapban. Még az Iszlám Állam is alkalmazta a diaszpóra-politika egyes formáit, hogy online identitáspolitika segítségével megerősítse hatalmát, és a vallási „óhazába” való kivándorlásra buzdítson.

Mekkora befolyása lesz vajon a diaszpóra-politikának a jövőben? A diaszpóra-politikát úgy is értelmezhetjük, mint a nemzetépítés korábbi formáinak kiterjesztését. Az államok korábban a nacionalizmus ideológiájával igyekeztek biztosítani a határaikon belül élő populációk hűségét, most pedig az államhatárokon kívül élő személyekkel is szeretnék szorosabbra fűzni a szálakat. Az internet és a közösségi média térnyerése alapjaiban formálta át azt a környezetet, amelyben a politizálás zajlik. A globális konnektivitás és az azonnali interakció lehetősége újfajta globális identitáspolitikát eredményezett, amely az állami intézményeken átlépve „nem-nemzeti” terekben jelenik meg: a világvárosokban és a kibertérben. Ez utóbbi magában hordozza azt a lehetőséget is, hogy az emberek szabadabban válasszanak maguknak nemzeti identitást, akár virtuális formában. Ilyen értelemben a „diaszpórák világa” idővel a politika államközpontú modelljeit is kihívás elé állíthatja.

Pethő-Szirmai Judit